

Covid-19 Pandemi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Deneyimleri: Fenomenolojik Bir Çalışma

Erinç Erbildim*
Buse Keskindağ**

Öz

Amaç: Bu çalışma, nitel yöntem kullanarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki bir üniversitede öğrencilerin COVID-19 pandemi süresince uzaktan eğitime devam ettikleri süredeki deneyimlerini anlamayı ve bu süreçteki gereksinimlerini belirlemeyi amaçlamıştır.

Yöntem: Bu çalışma katılımcılarla birebir görüşme tekniği kullanılarak fenomenolojik desenden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Amaçlı örneklem stratejisi kullanılarak çalışmaya toplamda 15 kişi katılmıştır. Elde edilen verikümesinin analizi için, kritik realist ontolojik bakış açısı ile birlikte tümevarımsal yaklaşım kullanılarak refleksif tematik analiz tekniği kullanılmıştır.

Temel Sonuçlar: Analiz sonucu toplamda beş tema geliştirilmiştir. Bunlar sırasıyla: 1) Kısıtlanmış sosyal hayatın sonuçları, 2) Çevrim içi eğitimin beraberinde getirdiği zorlukların akademik performansa etkisi, 3) Pandemi süresince deneyimlenen psikolojik belirtiler, 4) Pandemi sonrası yeniden şekillenen gelecek ile ilgili tutumlar ve 5) Zorluklara karşı sıklıkla kullanılan baş etme stratejileri'dir. Her tema, katılımcıların paylaştığı örnek ifadeler kullanılarak desteklenmiştir.

Araştırma ve Uygulama için Öneriler: Öğrencilerin COVID-19 pandemisi nedeniyle çevrim içi eğitim aldıkları dönemde gündelik yaşamlarını ve psikolojilerini olumsuz etkileyen faktörler ve bunların akademik performanslarına etkisi birlikte değerlendirildiğinde, psikososyal anlamda bu öğrencilerin desteklenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Özellikle çevrim içi ve yüzyüze eğitimin birarada verildiği karma eğitim sisteminden kademeli olarak yüzyüze eğitim sistemine geçilmesiyle akademik kurumlara öğrencilerin sosyal ve psikolojik sorunlarını azaltmaya yönelik birtakım öneriler sunulabilir. Öğrencilerin iyilik hallerini artırmaya yönelik olarak kurumlar öğrencilere kendilerini daha rahat hissedebilecekleri sosyal ortamlar sağlayabilir, ihtiyaç duyduklarında erişebilecekleri psikososyal destek sunabilir ve gelişimlerini destekleyici etkinlik ve faaliyetler planlayabilir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Üniversite Öğrencileri, Nitel Çalışma

* Uzman Psikolog, Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, KKTC eerbildim@baucyprus.edu.tr, ORCID: 0009-0005-9958-1849

** Dr. Öğr. Üyesi, Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, KKTC buse.keskindag@baucyprus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0827-0561

Abstract

Aim: Using a qualitative method, this study aimed to understand the experiences of university students and determine their needs while they continued online education during the COVID-19 pandemic in the Turkish Republic of Northern Cyprus.

Method: By using phenomenological approach, one-to-one interviews were conducted with university students. A total of 15 people participated in the study using the purposive sampling strategy. Reflexive thematic analysis technique was used by using the inductive approach together with the critical realist ontological perspective to complete the analysis.

Main Results: As a result of the analysis, a total of five themes were developed, these are, 1) Consequences of restricted social life, 2) Challenges of online education and its effect on academic performance, 3) Psychological symptoms experienced during the pandemic, 4) Attitudes towards the future reshaped after the pandemic, and 5) Frequently used coping strategies to manage the difficulties. Each theme was supported by using participants' quotations.

Recommendations for Research and Practice: Due to the COVID-19 pandemic, students' daily lives, academic performance and psychological states were negatively influenced when they received online education. As a result, it is clear that students need psychosocial support. Academic institutions may adopt some strategies to reduce the social and psychological difficulties of students, after gradually transitioning from hybrid education to face-to-face education. In order to increase the well-being of students, institutions can provide opportunities where students will feel comfortable to be socially included. It is recommended that academic institutions may provide psychosocial support through organizing activities that can contribute positively to the students' well-being.

Keywords: COVID-19, University Students, Qualitative Research

Giriş

Koronavirüs-19 (COVID-19) virütik zatürresi ilk olarak 2019 yılının sonlarına doğru Çin'de görülmüş, zatürrenin tüm dünyaya yayılmasının ardından 2020 yılı Mart ayında küresel olarak pandemi ilan edilmiştir. Hükümetler hastalığın yayılmasını engellemek adına bu süreçte çeşitli önlemler almışlardır. Seyahat kısıtlaması, seyahat eden bireyler için karantina zorunluluğu, sosyal mesafe kuralının uygulanması, okul ve üniversitelerin kapatılması, üretim sektörü dışındaki bazı iş yerlerinin kapatılması ve çalışanlardan çevrim içi olarak çalışmalarının istenmesi ve sokağa çıkma yasağı uygulaması bu süreçte alınan önlemlerden bazılarıdır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de 9 Mart 2020'de ilk vakanın görülmesiyle birlikte, hükümet kararıyla COVID-19 virüsünün yayılmasını engellemek amacıyla tüm dünyayla birlikte önlemler alınmıştır (Serakıncı ve ark., 2020). Alınan önlemler hastalığın yayılmasını önlemede etkili olsa da birey ve toplum üzerinde psikolojik, akademik, ekonomik ve sosyal alanlarda olumsuz etkileri olmuştur (Paital ve ark., 2020).

Sosyal mesafe kuralı sonucu bireylerin yalnızlaşması gerginlik ve kafa karışıklığı, uyku düzeninin bozulması, depresyon ve intihar eğilimi gibi olumsuz etkilerin artmasında etkili olmuştur (Dubey ve ark., 2020). Lee'ye göre (2020) üniversite öğrencileri okul içerisinde yapılması planlanan okul içi etkinliklerin

pandemi sebebiyle iptal edilmesinden dolayı psikolojik olarak olumsuz etkilenmişlerdir. Sahu da (2020) çalışmasında öğrenciler arasında stres, korku ve kaygı seviyelerinin önemli derecede arttığını ortaya koymuştur. Yüz yüze eğitimden çevrim içi sınıflara geçilmesi, sınavların ertelenmesi ve çevrim içi eğitim sırasında kaynak ve bağlantı sorunları yaşanması öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarını olumsuz yönde etkileyen etkenler arasındadır (Sahu, 2020). Salman ve arkadaşlarına göre (2020) pandemi süresinde öğrencilerin mental sağlığını olumsuz yönde etkileyen etkenler arasında hastalıkla ilgili yanlış bilgilerin yer alması, sıkıntı ve hayal kırıklığı yaşanması ve sosyal kaynaklara erişimin kısıtlanması yer almaktadır. Ibarra ve arkadaşlarının (2020) yaptığı bir diğer çalışma da çevrim içi eğitim sistemine geçilmesinin akut stres ve travma sonrası stres bozukluğu riskini artırdığını ortaya koymuştur.

COVID-19 pandemisi her eğitim seviyesindeki kurumu etkilemiştir. Eğitim kurumlarının kapatılması sonucu dünya genelinde 1.7 milyar öğrenci eğitimlerine çevrim içi şekilde devam etmek durumunda kalmıştır (UNESCO, 2020). Bu kapsamda üniversiteler de virüs bulaşma riskini önlemek ve sosyal mesafeyi korumak amacıyla kampüs aktivitelerini sonlandırmıştır. Yüz yüze eğitime alternatif olarak kullanılan çevrim içi eğitim modeli öğrenciler ve akademisyenler arasındaki sosyal mesafenin korunmasında etkili olsa da başlıca ekonomik ve sosyal sebeplerden çevrim içi eğitime erişimi olmayan öğrenciler için zorlukları da beraberinde getirmiştir (UNESCO, 2020; Xu ve Xu, 2019). Özellikle kırsal bölgelerde yerleşim gösteren öğrenciler internete erişimde sıkıntı ve dolayısıyla öğrenim süreçlerinde eksiklik yaşamışlardır (Mahyoub, 2020). Eğitimin çevrim içi olarak devam etmesi öğrencilerin öğrenim kalitesinde olumsuz etkilere sebebiyet vermiştir. Çalışmaya daha az zaman ayırma, stres seviyesinde artış, sosyal etkileşimin azalması ve öğrenmeye yönelik motivasyonun azalması öğrencilerin eğitim ve öğrenim etkinliğini azaltmıştır (Di Pietro ve ark., 2020). Çevrim içi eğitim sürecinde öğrencilerde okulu bırakma oranında da artış gözlemlenmiştir. Pandemi dolayısıyla stres yaşanması, öğrenciler arasında travma sonrası stres bozukluğunun yaygınlaşması ve çevrim içi eğitim sistemine adapte olmada zorluk çekilmesi, öğrencilerin okulu bırakmasına sebep olan başlıca etkenler olarak değerlendirilmiştir (Ibarra ve ark., 2020). Bu süreçte öğrencilerin akademik başarısında da düşüş gözlemlenmiştir (Bettinger ve ark., 2017), eğitim dönemi boyunca yeterince motive olamadıkları ve öz disiplin sağlamada zorlandıkları ortaya konulmuştur (Acheampong, 2023). Çevrim içi eğitim modelinin bir diğer olumsuz etkisi sosyal alanda olmuştur. Sosyal etkileşim özgüvenin ve sosyal becerilerin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Öğrenciler için başlıca sosyal alan olan okulların kapatılması, sosyal kaynakların olumsuz olarak etkilenmesine ve yalnızlaşmaya bağlı olarak psikolojik sorunlar yaşanmasına sebep olmuştur (Di Pietro ve ark., 2020). Jowsey ve ark. (2020), öğrencilerin çevrim içi eğitim süresince öğrenci kimliklerini kaybettiğini, yapmakla sorumlu oldukları ödevlerin arttığını, laboratuvar ve kütüphaneden uzak kaldıklarını, kampüs hayatından mahrum olduklarını ve öğrenime disiplin sağlamada zorlandıklarını ifade etmiş; aynı zamanda öğrencilerin bu zorluklarla başa çıkabilmek için okullarından akademik destek talebinde olduklarını da ortaya koymuştur.

Pandemi süresince bireyler pandeminin psikolojik etkileriyle başa çıkma amacıyla farklı başa çıkma stratejileri kullanmışlardır. Bunlardan öne çıkanlar arasında, bilişsel ve davranışsal başa çıkma

stratejileri yer almaktadır. *Bilişsel başa çıkma yolları* süreçle ilgili doğru bilgiler edinmeyi ve kendini telkin ederek olumsuz düşüncelerle başa çıkmayı içermektedir. Kim ve ark. (2022), COVID-19 salgını gibi stres yaratan kaynakların kontrolünün mümkün olmadığı durumlarda bilişsel yeniden yapılandırmanın yararlı olabileceğini ifade etmiştir. Bilişsel yeniden yapılandırmada bireyler COVID-19 salgınıyla ilgili düşünce ve yaklaşımlarını değiştirerek, deneyimledikleri kaygıyı azaltmayı başarabilmektedirler. Örneğin pandemiyi kendini tanımak ve yeni hobiler edinmek için bir fırsat olarak görmek, bu süreçte yaşanan sıkıntılarla ve belirsizliklerle başa çıkmada etkili olabilmektedir. Pandemi döneminde sağlanan sosyal destek, bu sürede artan olumsuz psikolojik etkilerle başa çıkmada önemli bir yer tutmaktadır. Bireylerin sosyal medya kullanımlarının artması, sosyal izolasyon dolayısıyla kısıtlanan yüz yüze görüşmelerin telafi edilmeye çalışıldığını ortaya koymaktadır.

Davranışsal başa çıkma stratejileri ise salgınla başa çıkabilmek için edinilen uğraşlar, kendini geliştirmeye vakit ayırma, müzik dinleme, hastalık risklerine karşı tedbirli olma ve kaçınma gibi yolları içerir. Kaçınma davranışlarına örnek olarak uyarı ve önlemleri görmezden gelme, salgınla ilgili haber takip etmeme, alkol ve sigara kullanımında artış ve internete/sosyal medyaya yönelme gibi davranışlar verilebilir (Hatun ve ark., 2020). Asıcı ve Günlü (2021) davranışsal başa çıkma stratejilerine örnek olarak spor yapmak, müzik dinlemek, kitap okumak ve yemek yapmak gibi aktivitelere yer vermiştir. Sosyal destek almak da davranışsal başa çıkma stratejisi olarak ön plana çıkmaktadır. Cao ve ark. (2020), pandemi süresince sosyal destek alan bireylerde anksiyete seviyesinin daha düşük olduğunu ifade etmektedir. Yılmaz (2022) pandemi boyunca sosyal medya kullanımında artış olduğunu ve bireylerin internet üzerinden iletişime geçerek sosyal destek ihtiyaçlarını karşıladıklarını ortaya koymuştur. Bu süreçte sosyal etkileşime olanak sağlayan çevrim içi oyunlara ayrılan sürede de artış olduğu belirlenmiştir (Aktaş ve Bostancı, 2021).

COVID-19 pandemisi insanların hayata ve geleceğe bakış açısını da etkilemiştir. Sami ve ark. (2020), bu süreçte bireylerin hayata eskisine kıyasla daha iyimser bakmaya başladığını, geleceğe yönelik umut seviyelerinin arttığını ve hayatı daha anlamlı bulduklarını ifade etmiştir. Aynı çalışmada aile ilişkilerinin de pandemi döneminde olumlu yönde geliştiği ve arkadaş ilişkilerinin öneminin de anlaşıldığı ortaya konulmuştur. Başka bir çalışmada da (Asıcı ve Günlü, 2021) katılımcılar yaşamın ve sevdiklerinin değerini pandemi sürecinde daha iyi anladıklarını belirten ifadelerde bulunmuşlardır. Karakasidou ve ark., (2023), bireylerin bu süreçte ihtiyaçlarını belirlediklerini ve kendilerini sevdiklerini ortaya koymuş, bunun da pandemi boyunca deneyimlenen kaygı ve depresif belirtilerle baş etmelerinde etkili olduğunu ifade etmiştir. Tönbül (2020) de pandeminin olumsuz etkileriyle başa çıkabilen bireylerde kendileriyle ilgili olumlu duygu ve düşünceler oluştuğunu belirtmiştir. Bu süreçte çevrim içi olarak eğitimlerini sürdüren öğrencilerin akademik ve psikolojik alanlarda destek ihtiyaçları da ön plana çıkmaktadır. Prilutskaya ve Grjibovski (2020), öğrencilerin pandemi süresince yaşadıkları stres, depresyon, kaygı ve motivasyon eksikliği gibi olumsuz etkilerle başa çıkabilmek için eğitim gördükleri kurumlardan psikolojik ve akademik destek beklediklerini ifade etmiştir.

Literatürde COVID-19 pandemisine ilişkin sosyal mesafe kuralı gereğince eğitimlerine uzaktan devam etmek durumunda kalan üniversite öğrencilerinin bu süreci psikolojik ve sosyal olarak nasıl

deneyimledikleri ve bu sürecin getirdiği psikososyal gereksinimler hakkında çeşitli bulgular sunan çalışmalar bulunmaktadır. Fakat Kuzey Kıbrıs'ta ve Türkiye'de bulunan üniversite öğrencilerinin deneyimlerini anlamaya yönelik nitel çalışmalar kısıtlıdır (Asıcı ve Günlü, 2021; Turgut, 2022). Bu çalışma, nitel yöntem kullanarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki bir üniversitede öğrencilerin COVID-19 pandemi süresince uzaktan eğitime devam ettikleri sürede deneyimledikleri psikolojik, sosyal ve akademik etkileri ortaya koymayı ve başa çıkma yöntemleriyle birlikte eğitim gördükleri kurumlardan beklentilerini anlamayı amaçlamıştır. Araştırma, üniversite öğrencilerinin COVID-19 pandemisi süresince değişen tutum ve ihtiyaçlarını ortaya koyabilmek; akademik ve psikososyal alanlarda geliştirilecek iyileştirici ve yardımcı müdahalelere ışık tutabilmek adına önem taşımaktadır. Literatürde belirtilen bilgiler ışığında tasarlanan bu çalışma ile birlikte, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki bir üniversitedeki üniversite öğrencilerinin COVID-19 pandemisi süresince uzaktan eğitime devam ederken deneyimlerini anlayabilmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Üniversite öğrencilerinin COVID-19 pandemi süresince uzaktan eğitime devam ettikleri sürede psikolojik, sosyal ve akademik süreçleri nasıl deneyimlemişlerdir?
- Üniversite öğrencilerinin COVID-19 pandemi süresince uzaktan eğitime devam ettikleri sürede deneyimledikleri zorluklarla nasıl başa çıkmışlardır?
- Üniversite öğrencilerinin COVID-19 pandemi süresince uzaktan eğitime devam ettikleri süredeki deneyimleri göz önüne bulundurulduğunda psikososyal destek ihtiyaçları nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak, (birebir) görüşme tekniği ile katılımcıların deneyimlerinin derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olabilecek olan fenomenolojik desen kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemleri, bireylerin deneyimlerine, bu deneyimleri nasıl algıladıkları ve anlamlandırdıklarını ve yaşantısal olguları araştırmak için erişim şansı verir. Bu bağlamda nitel araştırma yöntemi nicel araştırma yönteminde olduğu gibi ortalama davranış ve tutumları ortaya koymaktan ziyade kişisel deneyimlere dair bilgi edinmeyi sağlamaktadır. COVID-19 pandemisiyle birlikte toplumun her kesiminden bireyin yaşam stilinde, iş durumunda ve psikolojik iyi oluşunda değişiklikler meydana gelmiştir (Serakıncı ve ark., 2020). Bu süreçte eğitim ve öğretim bir süre sadece çevrim içi devam etmek zorunda kaldığından, üniversite öğrencilerinin de yaşam deneyiminin değiştiği bilinmektedir. Üniversite öğrencilerinin çevrim içi dönemdeki deneyimlerini anlamak ve psikososyal ihtiyaçlarını belirlemek amaçlandığından çalışma nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Aracı ve Süreci

Seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme stratejisi kullanılarak kampüsteki üniversite öğrencileri çalışmaya davet edilmiştir. Çalışma ile ilgili sözlü bilgi verildikten sonra çalışmaya katılmayı kabul eden üniversite öğrencileri, görüşme için önceden belirlenen gün ve saatte buluşmaya hemfikir olmuşlardır. Nitel görüşmeler, karma (çevrim içi ve yüz yüze) olarak yürütülen 2021- 2022

akademik eğitim öğretim yılının bahar döneminde Şubat ve Mayıs ayları arasında tamamlanmıştır. Tüm görüşmeler kampüste önceden ayarlanmış bir toplantı odasında bulaş riskini azaltacak gerekli sağlık önlemleri alınarak gerçekleştirilmiş ve görüşmeler ortalama 40 dk sürmüştür. Katılımcıların izni ile tüm görüşmeler sesli olarak kaydedilmiş; her kayıt için transkript oluşturulduktan sonra ise ses kayıtları kalıcı olarak silinmiştir. Görüşme sırasında katılımcılara yüzyüze eğitimden çevrim içi eğitime geçme durumunun akademik deneyimlerini nasıl etkilediği, COVID-19'dan sosyal ilişkilerinin nasıl etkilendiği ve süreçteki psikolojik/duygusal deneyimlerinin neler olduğu hakkında sorular sorularak katılımcıların süreçteki deneyimlerinin anlaşılması amaçlanmıştır.

Katılımcılar

Çalışmadaki katılımcılar seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme stratejisi kullanılarak belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme ile, belirli bir deneyimi yaşayan bireylerin deneyimleri, bireylerle yapılan görüşmelerle derinlemesine değerlendirilebilir (Arslan, 2022). Bu nedenle, bu çalışmada amaçlı örnekleme stratejisi kullanılmış ve araştırma konusu kapsamında zengin veri setine ulaşılması hedeflenmiştir. Katılımcılar 18 -25 yaş aralığında çevrim içi eğitim sürecini deneyimleyen üniversite öğrencileri arasından seçilmiştir. Katılımcıların tümü Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi'nde üniversite öğrencisidir. Katılımcılar, kampüste tek tek görüşülerek araştırmaya davet edildi. Çalışmaya davet edilenlerin %72'si çalışmaya katılmayı kabul etmiştir. Çalışmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilerin çoğunluğunu kadın öğrenciler oluşturmuştur. Katılımcıların 3'ü erkek ve 12'si kadın olmak üzere toplamda 15 katılımcıdan veri toplanmıştır ve bu katılımcıların yaş ortalamaları 21'dir (Tablo 1). Yeterince güçlü/zengin bilgiye ulaşıldığı gözlemlendiğinde veri toplama aşaması tamamlandı. Zengin/güçlü bilgi yaklaşımına göre, örneklem çalışma sorularına dair ne kadar çok bilgi sağlarsa, o kadar az sayıda katılımcıya ihtiyaç duyulur (Malterud ve ark., 2016). Bu yaklaşım, bu çalışmada kullanılan refleksif tematik analiz tekniği ile uyumludur.

Tablo 1. Katılımcıların demografik bilgileri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Görüşme Süresi (dakika)
K1	Kadın	21	42
K2	Kadın	22	41
K3	Kadın	20	35
K4	Kadın	19	42
K5	Kadın	21	45
K6	Erkek	22	38
K7	Kadın	21	41
K8	Kadın	20	42
K9	Kadın	19	41

K10	Kadın	21	35
K11	Kadın	20	35
K12	Kadın	19	39
K13	Erkek	19	38
K14	Kadın	20	45
K15	Erkek	21	45

Verilerin Analizi

Katılımcıların deneyimlerini daha yakından anlayabilmek için nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada verilerin analizi için Braun ve Clarke'ın (2006 ve 2019) geliştirdiği refleksif tematik analiz tekniği kullanılmıştır. Refleksif tematik analiz süreci esnek olmakla birlikte deneyimsel olguları yorumlayarak ve örneklemin deneyimlerini tekrarlayan örüntüleri inceleyerek anlamlandırmayı amaçlayan nitel veri analiz tekniklerinden biridir. Araştırmacılar nitel verilerin analiz sürecinde veriyi özetlemek yerine veriyi anlamlandırma amaçlı kodlar ve kodların temsil ettiği temalar geliştirmektedir. Bununla birlikte araştırmacının felsefik bakış açısı da veriye ve analize olan yaklaşımını belirlemektedir (Braun ve Clarke, 2019). Bu çalışmadaki analiz, kritik realist ontolojik bakış açısı kullanılarak tamamlanmıştır. Kritik realist bakış açısı, bireylerin deneyimledikleri gerçek bir olgunun var olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak, bu gerçekliğin farklı katmanlardan oluştuğunu ve araştırmacının gerçek deneyime tam olarak ulaşamayacağını kabul etmektedir; bu sebeple araştırmacının elde ettiği bilgiler sosyal olarak (örneğin dil yoluyla) inşa edilmiş deneyimlerdir. Katılımcılarının deneyimlerini kuramsal bir bakış açısından hareketle anlamak yerine, katılımcıların paylaştıkları deneyimleri temel alan tümevarımsal bir yaklaşım ile çalışma tamamlanmıştır. Verilerin analizinde Braun ve Clarke'ın (2006 ve 2019) önerdiği gibi öncelikle tüm nitel görüşme transkriptleri tekrar tekrar okunarak aşinalık kazanılmıştır. Sonraki aşamada kodlar satır satır belirlenmiş, içerik olarak benzer kodlar bir araya getirilmiş ve temalar oluşturulmuştur. Temalar gözden geçirildikten sonra oluşturulan tematik tablo üzerinden her bir temayı destekleyen kodlar ve kodlanan verikümesindeki alıntılar kontrol edilmiştir. Son olarak, temaların zengin şekilde kodları temsil ettiğinden emin olmak için temalar revize edilmiş ve tanımlanmıştır.

Etik Konular

Çalışmanın yapılabilmesi için Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi'nden 18 Mayıs 2022 tarihinde BAU/EK-2022-03 sayılı yazı ile etik onay alınmıştır. Bu çalışmanın güvenilirliğini değerlendirmek için (nitel çalışmalarla uyumlu) en uygun kriterler arasında "bağlama duyarlılık" (Yardley, 2000), "tutarlılık" ve "örneğe dayanma" (Elliot ve ark., 1999) kriterleri yer almaktadır. Bağlama duyarlılık kriterinde araştırmacının katılımcıların diline ve sosyokültürel bağlamına duyarlılık göstermesi beklenmektedir, Tutarlılık kriterinde araştırma verileriyle uyumlu olan araştırmaya dair önerilerin okuyucu tarafından anlaşılması beklenir. Örneklere dayandırmak kriterinde ise görüşmelerden örnek gösterilen alıntılarla yorumlar desteklenmekte ve araştırmacının ortaya koyduğu yorumların okuyucu tarafından

anlamlandırılması kolaylaşmaktadır. Transkriptlerden örnek gösterilen alıntılar, yorumları destekler ve araştırmacının ortaya koyduğu yorumların okuyucu tarafından anlamlandırılmasını kolaylaştırır. Diğer yandan, nitel çalışmalarda “aktarılabirlik” (dış geçerlilik), başka bağlamlardaki diğer bireylerin deneyimlerinin araştırma bulgularıyla ne derece benzerlik gösterdiği ile ilgilidir (Lincoln ve Guba, 1985). Bununla ilgili, araştırmadaki çalışma grubu, bağlam, prosedür ve koşullar ile ilgili bilgiler paylaşılmıştır. Böylelikle, araştırma bulgularının, diğer bağlam ve bireylerin deneyimleri ile ne ölçüde benzerlik gösterme potansiyeli olduğu değerlendirilebilir.

Bulgular

Analiz sonucunda, beş tema geliştirilmiştir. Bu temalar sırasıyla, 1) Kısıtlanmış sosyal hayatın sonuçları, 2) Çevrim içi eğitimin beraberinde getirdiği zorlukların akademik performansa etkisi, 3) Pandemi süresince deneyimlenen psikolojik belirtiler, 4) Pandemi sonrası yeniden şekillenen gelecek ile ilgili tutumlar ve 5) Zorluklara karşı sıklıkla kullanılan baş etme stratejileridir (Tablo 2). Her tema, katılımcıların paylaştığı örnek ifadeler kullanılarak desteklenmiştir.

Tablo 2: Tematik Analiz Bulguları

Temalar	Kodlar
Kısıtlanmış sosyal hayatın sonuçları	Sosyal hayatın kısıtlanması
	Aileyle çatışma ve anlaşmazlık
	Romantik ilişkilerde mesafe dolayısıyla sorunlar
	Yalnızlığa alışma
	Sosyal olarak çekilme ve yalnızlaşma
	Aileyle daha yakın bağlar kurmak
	Sosyalleşme ihtiyacı
Çevrim içi eğitimin beraberinde getirdiği zorlukların akademik performansa etkisi	Kendini dinleme ve anlama
	Kendine daha çok vakit ayırma
	Çevrim içi eğitimde bağlantı sorunu
	Akademisyenlerle iletişim sorunu
	Yüz yüze eğitimin daha etkili olması
	Çevrim içi eğitimde disiplin sağlayamamak
	Akademik başarının düşmesi
	Sınav stresinin artması
	Eğitimde odaklanma sorunu
	Derste göz kontağı kurma ihtiyacı
Derslerin verimsiz geçmesi	

Pandemi süresince deneyimlenen psikolojik belirtiler	Aşırı yemek yeme
	Artmış gerginlik
	Tahammülsüzlük
	Yalnız hissetme
	Uyku düzeninin bozulması
	Üzüntü
	Stres
	Yakınlarını kaybetme korkusu
	Hastalık bulaştırma korkusu
	Ekonomik kaygılar
	Öfke nöbeti
	Karamsarlık ve umutsuzluk
	Ölüm korkusu
	İşe yaramaz hissetmek
Temizlik takıntısı	
Güven kaybı	
Pandemi sonrası yeniden şekillenen gelecek ile ilgili tutumlar	Sosyal hayatın değerini anlamak
	Hayatın değerini anlamak
	Sağlığın önemini anlamak
	Kendini sevmek
	Çevrim içi çalışmanın avantajlı olarak görül-mesi
	Uzak mesafe ilişkisine olumsuz bakma
	Aileden ayrı yaşama isteği
	Salgın olsa bile yapılabilecek meslekler edinmeye çalışmak

	Spor yapmak
	Müzik dinlemek
	Kitap okumak
Zorluklara karşı sıklıkla kullanılan baş etme stratejileri	Yemek yapmak
	Film izlemek
	Yazı yazmak
	Sosyal platformda iletişim
	Bahçeyle ilgilenmek

Kısıtlanmış Sosyal Hayatın Sonuçları

Katılımcılar ‘...sosyal hayatımız, arkadaş çevremiz sıfırlandı, dersler iptal oldu ve bir gün ansızın oldu...’ (K1), ‘Sosyalleşme önemli diye düşünüyorum. COVID-19 pandemisinin özellikle erken döneminde bu imkânlı bir şey değildi.’ (K5) gibi ifadeleriyle COVID-19 döneminde sosyal hayatlarının kısıtlandığını belirtmişlerdir. Katılımcılar ayrıca aile ile sürekli birarada olmaktan gerginlik duyduklarını ve COVID-19 döneminde ailelerinden sıkıldıklarını belirten ifadelerde bulunmuşlardır. K12 ‘...aynı evde kaldıkça sürekli kavga etmeye başlıyorduk bu sefer herkesin davranışı birbirinin gözüne batıyordu. Sürekli aile içinde kavgalar oluyordu.’ ifadesinde bulunmuştur.

Diğer yandan, aileye daha çok önem vermeye başladığını ve ailesiyle daha yakın bağlar kurduğunu ifade eden katılımcılar da vardır. K5 ‘Aile bağlarımda geliştirici şeylere sebep olmuş olabilir.’ ve ‘Pandemi aşında ailelerin çocuklara daha çok zaman ayırmasına sebep oldu diyebilirim. Bu anlamda olumlu bir etkiye sahiptir diye düşünüyorum.’ ifadeleriyle aile bağlarının güçlendiğini belirtmiştir.

Katılımcıların kendileriyle olan ilişkilerinde, bazı katılımcılar kendilerini dinlemeye başladıklarını, kendilerine daha çok vakit ayırdıklarını söylemişlerdir. Örneğin K7 ‘...sen kimsin sen neyi seversin hadi bugün bunu deneyelim hadi bugün şunu deneyelim diyerek endirerek ben bu dönemi biraz daha rahat atlattım...’ sözleriyle bu durumun pandemi dönemini daha rahat atlattığını sağladığını belirtmiştir.

Çevrim İçi Eğitimin Beraberinde Getirdiği Zorlukların Akademik Performansa Etkisi

Katılımcıların bu süreçte yaşadığı zorlukları belirten aile ortamında çalışamamak, çevrim içi eğitimde bağlantı sorunu, akademisyenlerle iletişim sorunu ve çevrim içi eğitimde disiplin sağlayamamak gibi endişeleri bulunmaktadır. K13 ‘Normalde kütüphanede çalışmaya alışkın bir insanım. Eve kapanınca hiç ders çalışmadım.’ ifadelerini kullanarak ev ortamında ders çalışmadığını belirtmiştir. K12 ‘...zaten internet çok kötüydü, sürekli internet problemi yaşadım. İnternet kesiliyor, dersi duymuyoruz...’ sözleriyle çevrim içi eğitimde yaşadıkları sorunlardan bahsetmişlerdir. Öğrenciler ayrıca akademisyenlerle iletişime geçme konusunda da sorun yaşamışlardır. Bu durumla ilgili olarak K9 ‘Ben pek de iletişim kuramadım çok geç dönüliyordu zaten dönüldüğünde de ben sorunun cevabını buluyordum...’ söyleminde bulunmuştur.

Katılımcılar ayrıca yüz yüze eğitimin daha etkili olduğunu belirtmişlerdir. K7 ‘...şöyle ben çevrim içi eğitimde asla odaklanamadım. Açıkçası o kadar ciddiye de alamadım bir şey...’ ifadesini kullanmıştır. K14 de ‘...ve uzaklaştım çalışmaktan biraz daha işte odaklanmaktan çok uzaklaştım.’ ifadesiyle yaşadığı odaklanma sorununu belirtmiştir. Benzer olarak, K8 ‘...hocayla bir göz kontağı kurulur ya o göz kontağını kurmam gerekiyordu benim de dersi dinleyebilmem için...’ diyerek göz kontağı kuramamanın dersi dinlemesini olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

Pandemi Süresince Deneyimlenen Psikolojik Belirtiler

Katılımcılar tahammülsüzlük, bunalma, aşırı yemek yeme, sıkılma, yalnız hissetme, kaygı ve stres gibi belirtiler deneyimlediklerini bildirmişlerdir. K2 ‘Çok fazla stresleniyordum işte bir şeyler yemeye sardım.’ ifadesiyle bu dönemde strese bağlı aşırı yemek yediğini ifade etmiştir. K1 ‘...tahammülsüz bir insandım daha fazla tahammülsüz bir insan oldum. Ufacık bir sese ne biliyim bir seslenişe, daha fazla sinirlenmeye başladım. Tahammülsüzlük seviyem arttı...’

Pandeminin hiç bitmeyeceğine dair inançla ilgili olarak K9 ‘Evet kesinlikle çözemeyeceklerini düşündüm çünkü hala bununla ilgili hala iyi anlamda bir şeyler söylüyorlar çözebiliriz diye ama hiçbir şey çözülüyor, yıllarca böyle sürdü.’ ifadesini kullanmıştır. K15 ‘Bugün kaç kişi ölmüş, hangi ülkede COVID-19 daha çok artmış işte devamlı bunları takip ediyorsun bu da yoğun bir stres ve gerginlik.’ diyerek yaşadığı stresi belirtmiştir. Katılımcılar yakınlarını kaybetme ve hastalık bulaştırmakla ilgili korkular yaşadıklarını ifade etmişlerdir. K7 bununla ilgili olarak ‘Ben daha çok yakınlarımı kaybetme korkusunu yaşadım. Çünkü sürekli birilerinin ölüm haberlerini duyuyoruz...’ ifadesini kullanmıştır. Ayrıca yine K1 ‘...sürekli dışarı çıkıyorum işte anneme bulaştırır mıyım kardeşime bulaştırır mıyım onlara bir şey olur mu korkusu...’ sözleriyle yaşadığı hastalık bulaştırma korkusundan bahsetmiştir.

Katılımcıların ifade ettiği bir diğer kaygı da ekonomik alandadır. K7 ‘...Bir de şey bu ekonominin hali ne olacak gelecekte bizi mahvedecek gibi bir ön görü...’ şeklinde geleceğe dair ekonomik alandaki kaygılarını dile getirmiştir. Diğer yandan, K12, ‘...gidiyordum hiçbir şey yapmayıp evde oturunca kendimi işe yaramaz hissetmeye başladım bu da beni çok üzüyordu...’ sözleriyle COVID-19 döneminde kendini işe yaramaz hissettiğini ve bundan üzüntü duyduğunu ifade etmiştir.

Pandemi Sonrası Yeniden Şekillenen Gelecek İle İlgili Tutumlar

Elde edilen bulgular ışığında, pandemi süresince katılımcıların hayata ve geleceğe bakışlarında değişimler olduğu ortaya konulmuştur. K8: ‘...şey düşündüm ölüm hani ayağımıza kadar gelebiliyor her an ölene kadar yaşadığım her bir dakikan kıymetini daha çok algıladım ve mesela hani sokağa çıkma yasağı kalktığından beri her gün farklı bir şey yaptım her gün kendimi geliştirecek kendime öğrenebileceğim birçok şeye, alana adım attım...’. Benzer olarak, K2’nin ‘...kendi kıymetimi, çevremi kıymetini, sağlığımın kıymetini anladım. Daha dikkatli yaşamaya, daha kendimi severek geliştirerek yaşamaya başladım’ ifadesini kullanmıştır.

Katılımcılar ilerdesalgının tekrarlaması ihtimalini göz önünde bulundurarak, salgın olsabile yapılabilecek mesleklere yönelmek istediklerini belirtmişlerdir. K15 bununla ilgili ‘Sonrasında akademik anlamda da hani böyle bir salgın olsa bile işimi gerçekleştirebileceğim bir mesleğe sahip olmam gerektiğini. Çünkü bu süreçte mesela maddi olarak zorlanan çok fazla insan oldu.’ ifadesini kullanmıştır.

Zorluklara Karşı Sıklıkla Kullanılan Baş Etme Stratejileri

Katılımcıların pandemiyle başa çıkma yöntemleri incelendiğinde daha çok spor yapmak, müzik dinlemek, kitap okumak, yemek yapmak ve dizi izlemek gibi bireysel aktiviteler yaptıkları gözlemlenmiştir. K1: 'Spor salonlarına gidemiyorduk zaten spor öyle evin içerisinde...Ben çok uzun saatler müzik çalışıyordum daha fazla müzik çalışmaya başladım yine müziğe sığındım yine müzikle çünkü sevdiğin bir şeyi yapmazsan tek bir yerde sadece evin içerisinde insan boğuluyor, gerçekten boğulduğumu hissediyordum ben müzik yaparak, müzik dinleyerek bir de kitap okuyarak...' ifadelerini kullanmıştır. K11 ise 'Diğer arkadaşlarımla konuşuyordum mesela çevrim içi işte onlarla bir şeyler yapıyorduk.' ifadesiyle internet üzerinden arkadaşlarıyla olan iletişimi ve sosyal desteğin önemine vurgu yapmıştır. Ek olarak bazı katılımcılar, K15 'Bahçeyle çok ilgilendik, işte köpeklerimiz var, onlarla kendi alanımızda bir şeyler yapmaya çalıştık...' ifadesinde bulunmuştur.

Tartışma

Araştırmada elde edilen bulgular ile katılımcıların pandemi sürecindeki sosyal hayatlarına, akademik performanslarına, psikolojik deneyimlerine, gelecekle ilgili tutumlarına ve baş etme stratejilerine ilişkin deneyim ve tutumları belirlenmiştir. Katılımcılar pandemi süresince sosyal hayatlarının kısıtlanmış olduğunu, aile içerisinde çatışma yaşadıklarını ve sosyalleşme ihtiyacı hissettiklerini belirten ifadelerde bulunmuşlardır. Akademik olarak çevrim içi eğitime ulaşma noktasında bağlantı sorunu yaşanması, yeterince disiplin sağlayamama ve odaklanma sorunu yaşanması ön plana çıkmıştır. Tahammülsüzlük ve gerginlik, stres, üzüntü, kaygı ve korku durumlarının artması katılımcıların belirttiği psikolojik belirtiler arasındadır. Gelecekle ilgili plan ve tutumlarda sosyal hayatın değerini anlamış olmak, sağlığın değerini anlamış olmak, kendini sevmek, aileden ayrı yaşama isteği ve salgın olsa bile yapılabilecek meslekler edinmeye çalışmak gibi sonuçlara ulaşırlarken; katılımcılar pandemi sonrasındaki süreçte bilişsel ve davranışsal olarak neleri daha farklı yapmak istediklerini belirtmişlerdir. Son olarak pandemi süresince yaşanan zorluklarla baş etmede spor yapmak, müzik dinlemek, kitap okumak, film izlemek, sosyal platformda iletişim kurmak ve yazı yazmak gibi davranışsal ve ilişkisel başa çıkma stratejilerinden yararlandığı ortaya konulmuştur.

Oluşturulan temalardan en baskın olanı pandemi süresince deneyimlenen psikolojik etkilerdir. Bu belirtilerle ilişkili olabilecek diğer bir zorluk ise kısıtlanmış sosyal hayattır. Pandemi süresince bulaş riskini azaltmak amacıyla uygulanan sosyal mesafe kuralı bireylerin arasındaki sosyal etkileşimin azalmasına sebebiyet vermiştir. Bu kuralın parçası olarak kafe ve restoranların kapatılması, üniversitelerin yüz yüze eğitime ara vermesi ve grup olarak toplanmanın yasaklanması bireylerin yalnızlaşmasına sebep olmuştur (Hosseinzadeh ve ark., 2022). Singh ve Singh (2020), COVID-19 döneminde yalnızlaşmanın sosyal anksiyete, güvende hissetmemeden dolayı panik ve psikolojik stres gibi etkileri olduğunu vurgulamıştır. Ibarra ve arkadaşları da (2020) çevrim içi eğitim sistemine geçilmesinin üniversite öğrencilerinde akut stres ve travma sonrası stres bozukluğu riskini artırdığını belirtmiştir. Bu bulgular yüz yüze iletişim halinde olmanın ve sosyalleşmenin psikolojik iyi oluş üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Sosyal ilişkiler üniversite öğrencilerinde aidiyet ve yeterlilik duygularının gelişiminde önem taşımaktadır.

Pandeminin bir sonucu olarak sosyal bağların zayıflaması, bireyleri sosyal kaynaklardan mahrum bırakmış ve olumsuz psikolojik etkilerin oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Katılımcılar evde kalmak zorunda oldukları sürede diğer aile üyeleriyle çatışma yaşadıklarını, aile içinde olmaktan gerginlik duyduklarını ve aileden sıkıldıklarını belirten ifadelerde bulunmuşlardır. Mazza ve ark. (2020), aile içi psikolojik problemlerin, şiddet ve kötüye kullanma olaylarının COVID-19 döneminde arttığını ortaya koymuştur. Kofman ve Garfin de (2020) aile içi şiddetin ve istismarın bu dönemde artış gösterdiği sonucuna varmıştır. Çalışmada elde edilen bulgularda ikili ilişkilerde mesafe dolayısıyla sorunlar olduğu da ifade edilmiştir. Literatürde COVID-19 sürecinin ikili ilişkileri olumsuz etkilediğine dair çalışmalar vardır. Peterman ve ark. (2020), pandemi döneminde çiftlerin beraber geçirdikleri sürenin azalması sonucunda ilişki kalitesinin düştüğünü ifade ettiklerini ortaya koymuştur. Sağlık kaygısından dolayı iletişimde kaçınma sergileyen bireylerin ilişki kalitelerinde düşüş olduğunu bildirilmiştir (Bekaroğlu ve Yılmaz, 2020). Çalışmanın ve literatürdeki bulguların ortaya koyduğu aile içi çatışmalardaki artış; pandemi süresince bireylerin deneyimledikleri belirsizliğe bağlı kaygıya, kontrol kaybı hissine ve gündelik hayatlarında sahip oldukları sosyal kaynaklardan mahrum bırakılmalarına bağlanabilir. Aile içerisinde bu problemlerin paylaşılabilmesi, anlaşılabilmesi hissetmek ve yapılabilecek aktivitelerin kısıtlanması bireylerin duygu kontrolünde sorun yaşamasında önemli rol oynamış olabilir.

Araştırmanın sonucunda bazı katılımcılar insanlarla eskisi gibi görüşmek istemediğini ve yalnızlığa alıştıklarını belirtmişlerdir. Pandemi sürecinden sonra kendine daha çok vakit ayırmak istediğini ifade eden katılımcılar da olmuştur. Elmer ve ark. (2020) COVID-19 döneminde arkadaşlık ilişkilerinde değişimler olduğunu belirtmiştir. Yapılan çalışmanın sonucuna göre bireyler arkadaşlık kurarken daha seçici olmaya başlamıştır ve güçlü olarak nitelendirilebilen arkadaşlıklar pandemi sonrası devam etmiştir. Bu durumun tersi olarak bazı katılımcılar bağ kurmanın önemini anladığını ve pandemi süresince sosyalleşme ihtiyacı hissettiğini ifade etmiştir. Literatürde yalnızlaşmanın ve sosyal izolasyonun üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşlarını olumsuz etkilediğine dair çalışmalar vardır (Branquinho ve ark., 2020; Butler-Warke ve ark., 2021; Das ve ark., 2021). Bu bulgular yalnızlıkla başa çıkmada bireylerin farklı stratejilerden yararlandıklarını göstermektedir. Sosyal hayatın kısıtlandığı dönemde bireysel olarak vakit geçirebilen kişiler sosyal mesafe kuralından daha az etkilenirken, sosyal kaynaklara ihtiyaç duyan bireylerde olumsuz psikolojik etkilerin daha fazla ön plana çıkması olasıdır.

Pandemi süreci akademik alanda öğrencileri olumsuz yönde etkilemiştir. Aile ortamında çalışmamak, çevrim içi eğitim sırasında bağlantı sorunları yaşamak, akademisyenlerle iletişimde bulunamamak ve çevrim içi eğitimde disiplin sağlayamamak katılımcıların ifade ettikleri olumsuz etkilerdendir. Xu ve Xu (2019), birçok öğrencinin çevrim içi eğitime erişmek için gereken cihazlara ve internet hızına sahip olmadığını ifade etmiştir. Bu durum öğrenciler arasında eğitime erişim alanında adaletsizliğe sebebiyet vermektedir. Mahyooob (2020) yaptığı çalışmada çevrim içi eğitimle ilgili başlıca sorunların özellikle

kırsal alanlarda internete erişim, internetin yavaş ve pahalı olması ve öğrenci ve akademisyenler arasında iletişimin zayıf olması olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcılar çevrim içi eğitim sürecinde akademik başarılarının düştüğünü gözlemlemişlerdir. Bu bulgu Bettinger ve arkadaşlarının (2017) araştırmasıyla paralellik göstermektedir. Bu çalışmanın sonucuna göre çevrim içi eğitim alan öğrencilerin yüzde eğitim alan öğrencilere kıyasla akademik başarısında düşüş gözlemlenmiştir. Elhadary ve arkadaşlarının (2020) COVID-19'un akademik performans etkisi üzerine çalışmasında da hem öğrencilerin hem de akademisyenlerin kaygı, sosyal problemler ve internet bağlantısıyla ilgili sorunlar yaşadıkları ifade edilmiştir. Katılımcılar çevrim içi eğitimde disiplini sağlamada sorun yaşadıklarını ve okulu tatil gibi gördüklerini belirten ifadelerde bulunmuşlardır. Acheampong de (2023) yaptığı çalışmada katılımcıların düşük motivasyona sahip olduğunu, çalışırken ve ödev tesliminde yeterli irade ortaya koyamadığını ifade etmiştir. Akademisyen ve diğer öğrencilerle yüz yüze etkileşim içinde olmanın öğrencilerin motivasyonunu ve akademik başarısını olumlu yönde etkilediği bu bulgularla ortaya konulmuştur. Sosyal etkileşimin psikolojik iyi oluşu artırması, öğrencilerin akademik alana daha etkin şekilde odaklanmasını sağlarken; sosyal kaynaklara erişememenin ve pandeminin yarattığı kaygı ve depresif etkiler akademik performansı olumsuz yönde etkilemiştir. Bununla birlikte çeşitli sebeplerle çevrim içi eğitime erişim sağlayamayan öğrencilerin olması, akademik yönden adaletsizliğe sebebiyet veren ve eğitim hakkını engelleyen bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

COVID-19 pandemisi süresince öğrenciler gerginlik, tahammülsüzlük, bunalma, sıkılma, yalnız hissetme, stres artması ve uyku düzeninin bozulması gibi duygusal ve psikolojik zorluklar deneyimlediklerini vurgulamışlardır. Doraiswamy ve ark. (2021) pandemi süresince öğrencilerde stres artması ve uyku düzeninde bozulma olduğunu belirtmiştir. Mohler ve ark. (2020), sosyal mesafe kuralının bireylerde şiddet eğilimli olma, tahammülsüzlük, çatışma ve suç olaylarına karışma eğiliminde artışa sebebiyet verdiğini ifade etmiştir. Çalışmada katılımcılar yaşadıkları strese bağlı olarak kilo aldıklarını belirtmişlerdir. Bu durum Odone ve arkadaşlarının (2020) çalışmasıyla paralellik göstermektedir. Odone ve ark. (2020), pandemi boyunca öğrencilerin daha az hareket ettiğini, kilo aldığını ve yeme düzeninde değişimler olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların etkilendiği bir diğer alan da kaygı düzeylerindeki artıştır. Yakınlarını kaybetme korkusu, hastalık bulaştırma korkusu ve ölüm korkusu öğrenciler tarafından ifade edilen kaygı artırıcı faktörlerdir. Zattoni ve ark. (2020), hastalık ve ölümlerle ilgili görüntülere maruz kalan bireylerde kaygı düzeyinin arttığını ve duygusal sorunlar oluştuğunu ortaya koymuştur. Venkatesh ve Edirappuli de (2020) depresyon ve kaygı bozukluğu oranlarının artış gösterdiğini; bireylerin hastalanma korkusu ve nasıl davranmalarıyla ilgili endişelerinden dolayı kaygı seviyelerinde artış olduğunu belirtmiştir. Literatürde ve mevcut çalışmada vurgulanan duygusal zorlanmalar, pandeminin yaşattığı ekonomik, akademik ve sosyal sıkıntıların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Birçok alanda yaşanan kısıtlamalarla ve belirsizlikle başa çıkamayan bireylerin psikolojik iyi oluşlarında düşüş gözlemlenmiş, bunlara kilo alma ve uyku düzeninin bozulması gibi fiziksel etkiler de eşlik etmiştir. Çeşitli medya

kanallarından aktarılan olumsuz haberler ve bilgiler de hastalıkla ilgili kaygı ve düşünceleri artırarak, ölüm ve hastalık bulaştırma korkusu yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle başa çıkma stratejilerinin yetersiz kaldığı ve belirsizlik içerisinde olunan dönemlerde kaygı düzeyinde artış ve buna bağlı gelişen duygusal problemler yaygın şekilde görülebilmektedir.

Katılımcılarda pandemi süresince hayata ve geleceğe bakışlarında değişimler gözlemlenmiştir. Bununla ilgili olarak sosyal hayatın ve sağlığın önemini anladıklarını ifade etmişlerdir. Sami ve arkadaşlarının (2020) pandeminin genç yetişkinlerin bakış açılarına etkisiyle ilgili yaptıkları nitel çalışmada, katılımcılar pandemi sürecinde hayatın daha anlamlı hale geldiğini, hayata karşı daha olumlu bir bakış açısına sahip olduklarını ve sahip oldukları değerlerin farkına vardıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların kullandığı bir diğer önemli ifade de bu süreçte kendilerini sevmeye başlamalarıdır. Literatürde kendini sevmenin pandemi süresince düşük depresyon, kaygı ve yüksek psikolojik iyi oluşla ilişkili olduğunu ortaya koyan çalışmalar vardır (Cheung ve ark., 2022; Karakasidou ve ark., 2023). Tönbul de (2020) bireylerin COVID-19 pandemisinden başarılı bir şekilde çıkabilmesin de kendileriyle ilgili olumlu duygu ve düşüncelere sahip olmalarının etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Bir başka çalışmada (Asıcı ve Günlü, 2021) ise katılımcılar yaşanan pandemi sonucunda yaşamın ve sevdiklerinin değerini daha iyi anladıklarını anlatan ifadelerde bulunmuşlardır. Pandemi süresince çeşitli kısıtlamalarla karşı karşıya kalan bireylerin kendi içlerine dönerek sahip oldukları değerlerin farkına varmaları ve kendileriyle iyi ilişkiler kurabilmeleri etkili bir başa çıkma stratejisi olmuştur. Belirsizlik ve olumsuzluklar yerine sahip olunan değerlere odaklanılmasının ve pandemiyi kendini tanımak adına bir fırsat olarak değerlendirilmesinin psikolojik açıdan sürece olumlu etkide bulunduğu söylenebilir.

Pandemiyle başa çıkma stratejisi olarak katılımcılar daha çok bireysel gerçekleştirebildikleri spor yapma, müzik dinleme, kitap okuma ve yemek yapma gibi aktivitelerden yararlandıklarını ortaya koymuşlardır. Hatun ve ark. (2020), pandemi süresince davranışsal başa çıkma yöntemi olarak evde spor yapmaktan ve müzik dinlemekten faydalandığını dile getirmiştir. Asıcı ve Günlü'nün (2021) gerçekleştirdiği nitel çalışmada da spor yapmak, müzik dinlemek, kitap okumak ve yemek yapmak davranışsal başa çıkma stratejileri olarak görülmektedir. Bu süreçte öğrenciler sosyal platformları kullanarak birbirleriyle iletişim halinde kalabildiklerini de belirtmişlerdir. Yılmaz (2022), yapmış olduğu çalışmada pandemi boyunca internet ve sosyal medya kullanımının iletişim ve sosyal etkileşim aracı olarak ön plana çıktığını, katılımcıların sosyal platform kullanımlarında belirgin bir artış olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde mevcut çalışmadaki katılımcılar da davranışsal başa çıkma stratejisi olarak sosyal platformları kullandıklarını ve internet üzerinden arkadaşlarıyla oyun oynadıklarını dile getirmişlerdir. Literatürde pandemi süresince çevrim içi oyunlara ayrılan sürede anlamlı derecede artış olduğunu ortaya koyan çalışmalar mevcuttur (Aktaş ve Bostancı, 2021). Pandemi süresince müzik dinlemek, evde spor yapmak ve kitap okumak gibi davranışsal başa çıkma stratejileri hem fiziksel hem de psikolojik iyi oluşun sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Öğrencilerin kendilerini ifade edebilecekleri ve birbirleriyle iletişim halinde olmalarını sağlayan sosyal medya platformları da bu dönemde deneyimlenen yalnızlık duygusu ve sosyal izolasyonla başa çıkmada etkili olmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın sonucunda katılımcıların pandemi süresince sosyal, akademik ve psikolojik yönlerden yaşadıkları deneyimler ortaya konulmuş, gelecekle ilgili tutumlarındaki değişimleri ve bu süreçte yararlandıkları baş etme stratejileri anlaşılmıştır. Genel olarak, çalışma bulguları, diğer ülkelerde benzer örneklerle kullanılarak yapılan çalışmalar ile tutarlıdır. Zapata-Garibay ve ark. (2021) öğrencilerin pandemi sonrası beklentilerini ortaya koyduğu çalışmasında öğrenciler artmış stres, kaygı gibi yaşadıkları duygusal zorluklar ve öğrenmede güçlük yaşadıklarından, öğrencilerin psikolojik ve sosyal açıdan desteklenmeleri gerekliliğine işaret etmiştir. Çalışma bulgularına benzer olarak, Al-Nuaimi (2021) de üniversite öğrencilerinin yaşadıkları stres, depresyon, kaygı ve motivasyon eksikliği gibi sorunlarla ilgili akademik kurumların öğrencilere psikolojik destek sağlamalarını önermiştir. Bununla birlikte, üniversite öğrencilerinin COVID-19 pandemi sürecince çevrim içi eğitim dönemlerinde deneyimlediği psikolojik zorlukların en baskın tema olduğu söylenebilir. Öğrencilerin COVID-19 pandemisi nedeniyle sadece çevrim içi eğitim aldıkları dönemlerdeki deneyimledikleri psikolojik belirtiler, hayat akışını etkileyen olumsuz etkenler ve akademik performanslarına yansımaları değerlendirildiğinde, psikososyal anlamda desteklenmeleri gerekliliği ortaya çıkmıştır.

KKTC'de üniversite öğrencileri arasında yapılan sınırlı sayıda nitel çalışma olması sebebiyle bu çalışma, üniversite öğrencilerinin çevrim içi eğitimin verildiği dönemdeki deneyimlerinin anlaşılması için önemlidir fakat çalışmadaki bazı sınırlılıklardan söz edilmelidir. Öncelikle, çalışma grubunda katılımcıların çoğu kadın öğrencilerdi. Öğrencileri araştırmaya davet ederken, kadın öğrencilerden katılım için daha fazla olumlu cevap alınması, çalışma grubunda cinsiyet açısından dengesizlik oluşturmuştur. Gelecekteki çalışmalarda örneklerin cinsiyet açısından daha dengeli oluşturulması ve belirli coğrafi konumdaki olabildiğince diğer üniversitedeki öğrencilerin de çalışmalara davet edilmesi ile öğrencilerin deneyimleri ile ilgili daha kapsamlı verilere ulaşılmasında faydalı olabilir.

Akademik eğitimin kademeli olarak karma (çevrim içi ve yüz yüze) ve sonrasında tamamen yüz yüze olmasıyla birlikte üniversitelerde, iyilik haline olumlu yönde katkıda bulunabilecek etkinlikler ve aktiviteler düzenlenmesinin üniversite öğrencilerinin sosyal açıdan desteklenmesinde önemli rol oynayacağı düşünülmektedir.

Experiences of University Students during COVID-19 Pandemic: A Phenomenological Study

Eriç Erbildim*
Buse Keskindağ**

Introduction

Due to COVID-19 pandemic, negative effects of quarantine have been observed in the areas of mental health and psychological well-being. COVID-19 pandemic has had an impact on educational institutions at all levels. At the beginning of COVID-19 pandemic, campus activities were terminated in order to prevent the risk of virus transmission in universities and to maintain social distance. Although the online education model, which is used as an alternative to face-to-face education, is effective in maintaining the social distance, it is known that this practice changed students' life experience. This study aimed to understand university students' experiences during the COVID-19 pandemic at one of the local universities in the Turkish Republic of Northern Cyprus. Bu using phenomenological approach, the current study utilized (one to one) interviews to understand the students' experiences and to determine their psychosocial needs. A total of 15 people participated in the study using the purposive sampling strategy. For the analysis of the obtained dataset, the reflexive thematic analysis technique was used by using the inductive approach together with the critical realist ontological perspective. As a result of the analysis, total of five themes were developed, respectively, 1) *Consequences of restricted social life*, this theme highlights negative consequences of social restriction mainly focusing on lack of social interaction with peers, 2) *Challenges of online education and its effect on academic performance*, this theme reveals challenges experienced in relation to online education and how these were reflected as poor academic performance, 3) *Psychological symptoms experienced during the*

* Psychologist, Bahçeşehir Cyprus University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Psychology, TRNC. eerbildim@baucyprus.edu.tr ORCID: 0009-0005-9958-1849

** Assist Prof., Bahçeşehir Cyprus University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Psychology, TRNC. buse.keskindag@baucyprus.edu.tr ORCID: 0000-0002-0827-0561

pandemic, this theme prominently explains psychological difficulties experienced at early COVID-19 pandemic. 4) *Attitudes towards the future reshaped after the pandemic*, this theme represents students' reframed attitudes and expectations regarding future after experiencing quarantine and 5) Frequently used coping strategies to manage difficulties, this theme represents students' coping mechanisms to manage psychosocial difficulties. Each theme was supported by using participants' quotations. The most dominant theme was 'psychological symptoms experienced during the pandemic'. This may be associated with challenges experienced due to restricted social life. Application of social distance rule to reduce the risk of transmission during the pandemic has led to a decrease in social interaction between individuals. As part of this rule, the closure of cafes and restaurants, the suspension of face-to-face education in universities and the prohibition of group gatherings have led to the isolation of individuals. Therefore, participants in this study, like elsewhere (Ibarra et al., 2020; Singh & Singh, 2020), experienced psychological distress. They reported that their distress was mainly related to various reasons including restricted social interaction, inability to maintain face to face meetings with friends, conflicts in the family environment, loneliness, difficulties related to online education, and lack of motivation. Additionally, the students stated that their sleeping and eating routine changed. Overall, they reported increase in anxiety level, they expressed experience of fear of losing relatives, fear of contagion and fear of death. These findings of this study are generally supported by other similar studies in the literature (Odone et al., 2020; Venkatesh and Edirappuli, 2020). Moreover, it was observed that some participants' views on life and the future changed after COVID-19 pandemic. They stated that they realised the importance of life, social life and health. This helped some of them, to some extent to make sense of this dramatic change occurring in their lives. Many participants used different ways to cope with the difficulties, these include doing indoor sport, watching movie, listening to music and virtually meeting friends on social platforms. Nevertheless, during COVID -19 pandemic, it is obvious that the participants experienced psychological symptoms due to challenges, and they also experienced difficulties related to online education and these were negatively reflected on their academic performance. Therefore, the necessity of psychosocial support become apparent. It is recommended that academic institutions may provide psychosocial support through organizing activities that can contribute positively to the students' well-being.

Kaynakça/References

- Acheampong, J. (2023). The impact of COVID-19 on students' academic performance: The case of the university of Ghana business school. *Cogent Education*, 10(1). <http://doi.org/10.1080/2331186X.2023.2186011>
- Aktaş, B. ve Bostancı, N. (2021). Covid-19 pandemisinde üniversite öğrencilerindeki oyun bağımlılığı düzeyleri ve pandeminin dijital oyun oynama durumlarına etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 22(2), 129-138. <https://doi.org/10.51982/bagimli.827756>
- Al-Nuaimi, M. N. (2021). An integrated conceptual model for understanding the adoption of learning management systems in higher education during the COVID-19 outbreak. M. Al-Emran ve K. Shaalan (Eds.), *Recent Advances in Technology Acceptance Models and Theories* (ss. 29-40) içinde. *Studies in Systems, Decision and Control*, vol 335. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64987-6_3

- Arslan, E. (2022). Nitel arařtırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitsi Dergisi*, (51), 395-407. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2428607>
- Asıcı, E. ve Günlü, A. (2021). Üniversite ğrencilerinin gözünden COVID-19 salgını: Nitel bir araştırma. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 9(zel Sayı), 1-25. <http://doi.org/10.52528/genclikarastirmalari.770078>
- Bekaroğlu, E. ve Yılmaz, T. (2020). COVID-19 ve psikolojik etkileri: Klinik psikoloji perspektifinden bir derleme. *Nesne Dergisi*, 8(18), 573-584. <http://doi.org/10.7816/nesne-08-18-14>
- Bettinger, E.P., Fox, L., Loeb, S. ve Taylor, E. S. (2017). Virtual classrooms: How online college courses affect student success. *American Economic Review*. 107(9), 2855– 75. <http://doi.org/10.1257/aer.20151193>
- Branquinho, C., Kelly, C., Arevalo, L., Santos, A. ve Gaspar de Matos, M. (2020). "Hey, we also have something to say": A qualitative study of Portuguese adolescents' and young people's experiences under COVID-19. *American Journal of Community Psychology*, 48(8), 2740–2752. <https://doi.org/10.1002/jcop.22453>
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braun, V. ve Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 11(4), 589-597. <https://doi.org/10.1080/2159676X.2019.1628806>
- Butler-Warke, A., Mueller-Hirth, N., Woods, R., ve Timmins, S. (2021). *Student experiences of COVID and lockdown: Institutional report*. Robert Gordon University. <https://rgu-repository.worktribe.com/output/1391543>
- Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J. ve Zheng, J. (2020). The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Research*, 287. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112934>
- Cheung, P.K., Wu, J. ve Chui, W.H. (2022). Mental health during the early stage of the COVID-19 Pandemic: A Hong Kong study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(15), 1-16. <https://doi.org/10.3390/ijerph19158957>
- Das, B. M., Walker, C., Hodge, E., Christensen, T., Darkenwald, T. ve Godwin, W. (2021). Understanding the impact of the COVID-19 pandemic on honors college students: A qualitative Content analysis. *Journal of the National Collegiate Honors Council*, 22(1), 169-181. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1318566.pdf>
- Di Pietro, G., Biagi, F., Costa, P., Karpiski, Z. ve Mazza, J. (2020). *The likely impact of COVID-19 on education: Reflections based on the existing literature and recent international datasets*. Publications Office of the European Union. <http://doi.org/10.2760/126686/JRC121071>
- Doraiswamy, S., Cheema, S., Al Mulla, A. ve Mamtani, R. (2021). COVID-19 lockdown and lifestyles—A narrative review. *F1000Research*, 10, 363. <https://doi.org/10.12688/f1000research.52535.1>
- Dubey, S., Biswas, P. ve Ghosh, R. (2020). Psychosocial impact of COVID-19. *Diabetology & Metabolic Syndrome*, 14(5), 779-788. <https://doi.org/10.1016/j.dsx.2020.05.035>
- Elhadary, T., Elhaty, I. A., Mohamed, A. A. ve Alawna, M. (2020). Evaluation of academic performance of science and social science students in Turkish Universities during COVID-19 crisis. *Journal of Critical Reviews*, 7(11), 1740–1751. https://www.researchgate.net/publication/342992100_Evaluation_of_Academic_Performance_of_Science_and_Social_Science_students_in_Turkish_Universities_during_COVID-19_Crisis
- Elliott, R., Fischer, C. T. ve Rennie, D. L. (1999). Evolving guidelines for publication of qualitative research studies in psychology and related fields. *The British Journal of Clinical Psychology*, 38(3), 215–229. <https://doi.org/10.1348/014466599162782>
- Elmer, T., Mephram, K. ve Stadtfeld, C. (2020). Students under lockdown: comparisons of students' social networks and mental health before and during the COVID-19 crisis in Switzerland. *PLoS One*, 15(7), 335–362. <http://doi.org/10.1371/journal.pone.0236337>
- Hatun, O., Dicle, A. N. ve Demirci, İ. (2020). Koronavirüs salgınının psikolojik yansımaları ve salgınla başa ıkma. *Turkish Studies*, 15(4), 531-554. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44364>
- Hosseinzadeh, P., Zareipour, M., Baljani, E. ve Moradali, M. R. (2022). Social consequences of the COVID-19 pandemic. A systematic review. *Investigacion y Educacion en Enfermeria*, 40(1), e10. <https://doi.org/10.17533/udea.iee.v40n1e10>

- Ibarra, F. P., Mehrad, M., Di Mauro, M., Godoy, M. F. P., Cruz, E. G., Nilforoushzadeh, M. A., ve Russo, G. I. (2020). Impact of the COVID-19 pandemic on the sexual behavior of the population. The vision of the east and the west. *International braz j urol: Official journal of the Brazilian Society of Urology*, 46(suppl.1), 104–112. <https://doi.org/10.1590/S1677-5538.IBJU.2020.S116>
- Jowsey, T., Foster, G., Cooper-Ioelu, P. ve Jacobs, S. (2020). Blended learning via distance in pre-registration nursing education: A scoping review. *Nurse Education in Practice*, 44 (1), 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2020.102775>
- Karakasidou, E., Raftopoulou, G., Papadimitriou, A. ve Stalikas, A. (2023). Self-compassion and well-being during the COVID-19 pandemic: A study of Greek college students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(6), 4890. <https://doi.org/10.3390/ijerph20064890>
- Kim, J. H., Shim, Y., Choi, I. ve Choi, E. (2022). The Role of Coping Strategies in Maintaining Well-Being during the COVID-19 Outbreak in South Korea. *Social Psychological and Personality Science*, 13(1), 320–332. <https://doi.org/10.1177/1948550621990595>
- Kofman, Y. B. ve Garfin, D. R. (2020). Home is not always a haven: The domestic violence crisis amid the COVID-19 pandemic. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(S1), S199. <https://doi.org/10.1037/tra0000866>
- Lee, J. (2020). Mental health effects of school closures during COVID-19. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4(6), 421. [https://doi.org/10.1016/s2352-4642\(20\)30109-7](https://doi.org/10.1016/s2352-4642(20)30109-7)
- Lincoln, Y. ve Guba, E. (1985). *Naturalistic Inquiry: Establishing Trustworthiness*. SAGE Publications.
- Mahyooob, M. (2020). Challenges of e-Learning during the COVID-19 pandemic experienced by EFL learners. *Arab World English Journal (AWEJ)*, 11(4). <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol11no4.23>
- Malterud, K., Siersma, V. D. ve Guassora, A. D. (2016). Sample size in qualitative interview studies: Guided by information power. *Qualitative Health Research*, 26(13), 1753–1760. <https://doi.org/10.1177/1049732315617444>
- Mazza, M., Marano, G., Lai, C., Janiri, L. ve Sani, G. (2020). Danger in danger: Interpersonal violence during COVID-19 quarantine. *Psychiatry Research*, 289, 113046. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113046>
- Mohler, G., Bertozzi, A. L., Carter, J., Short, M. B., Sledge, D., Tita, G. E., Uchida, C. D. ve Brantingham, P.J. (2020). Impact of social distancing during COVID-19 pandemic on crime in Los Angeles and Indianapolis. *Journal of Criminal Justice*, 68. 101692, <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2020.101692>
- Odone, A., Lugo, A., Amerio, A., Borroni, E., Bosetti, C., Carreras, G., d'Oror, L. C., Colombo, P., Fanucchi, T., Ghislandi, S., Gorini, G., Iacoviello, L., Pacifici, R., Santucci, C., Serafini, G., Signorelli C., Stival, C., Stuckler, D., Tersalvi, C.A. ve Gallus, S. (2020). COVID-19 lockdown impact on lifestyle habits of Italian adults. *Acta Bio Medica: Atenei Parmensis*. 91(9), 87-89. <http://doi.org/10.23750/abm.v9i19-S.10122>
- Paital, B., Das, K. ve Parida, S. K. (2020). Inter nation social lockdown versus medical care against COVID-19, a mild environmental insight with special reference to India. *Science of the Total Environment*, 728 (2), 138914. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138914>
- Peterman, A., Potts, A., O'Donnell, M., Thompson, K., Shah, N., Oertelt-Prigione, S. ve Van Gelder, N. (2020). *Pandemics and violence against women and children* (Vol. 528, pp. 1-45). Center for Global Development. <https://www.cgdev.org/sites/default/files/pandemics-and-vawg-april2.pdf>
- Prilutskaya, M. V. ve Grjibovski, A. M. (2020). Perception of the state of emergency due to COVID-19 by medical students and staff in a Kazakhstani University. *Ekologiya cheloveka (Human Ecology)*, 27(6), 4-12. <https://doi.org/10.33396/1728-0869-2020-6-4-12>
- Sahu P. (2020). Closure of Universities Due to Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Impact on Education and Mental Health of Students and Academic Staff. *Cureus*, 12(4). <https://doi.org/10.7759/cureus.7541>
- Salman, M., Asif, N., Mustafa, Z. U., Khan, T. M., Shehzadi, N., Hussain, K., Tahir, H., Raza, M. H. ve Khan, M. T. (2020). Psychological impact of COVID-19 on Pakistani University students and how they are coping. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 16(3), 920-926. <http://doi.org/10.1017/dmp.2020.397>
- Sami, S., Toprak, Y. ve Gökmen, A. (2020). COVID-19 Sürecinde gençlerde hayatın anlamına yönelik değişim ve dönüşümler. *İlahiyat Akademik Dergisi*, 12, 217-255. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1215241>

- Serakıncı, N., Savaşan, A. ve Rasmussen, F. (2020). Updated North Cyprus response status for COVID-19 in comparison with similar country sizes. Highlights on the importance of population per square meter. *Multidisciplinary Respiratory Medicine*, 15(1), 699. <https://doi.org/10.4081/mrm.2020.699>
- Singh, J. ve Singh, J. (2020). COVID-19 and its impact on society. *Electronic Research Journal of Social Sciences and Humanities*, 2 (1). <https://ssrn.com/abstract=3567837>
- Tönbül, Ö. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgını sonrası 20-60 yaş arası bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Humanistic Perspective*, 2 (2), 159-174. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hp/issue/54982/730460>
- Turgut, A. Ş. (2022). Yeniden aile ile yaşamak: Covid-19 Pandemi sürecinde eve dönen üniversite öğrencilerinin deneyimleri. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 29-43. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jsrw-pub/issue/66315/1056232>
- UNESCO (2020). Education: From disruption to recovery. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>
- Venkatesh, A. ve Edirappuli, S. (2020). Social distancing in Covid-19: What are the mental health implications? *British Medical Journal*, 369. <http://doi.org/10.1136/bmj.m1379>
- Xu, D. ve Xu, Y. (2019). *The promises and limits of online higher education: Understanding how distance education affects access, cost, and quality*. American Enterprise Institute. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED596296.pdf>
- Yardley, L. (2000). Dilemmas in qualitative health research. *Psychology & Health*, 15(2), 215-228. <https://doi.org/10.1080/O8870440008400302>
- Yılmaz, E. A. (2022). Üniversite öğrencilerinin pandemi döneminde sosyal medya kullanımları ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki: Konya ili örneği. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(26), 171-189. <https://dergipark.org.tr/en/pub/asbider/issue/70115/1044781>
- Zapata-Garibay, R., González-Fagoaga, J. E., Asadi-González, A. A., Martínez-Alvarado, J. R., Chavez-Baray, S. M., Plascencia-López, I. ve González-Fagoaga, C. J. (2021). Mental health stressors in higher education instructors and students in Mexico during the emergency remote teaching implementation due to COVID-19. *Frontiers in Education*, 6. <https://doi.org/10.3389/educ.2021.670400>
- Zattoni, F., Gül, M., Soligo, M., Morlacco, A., Motterle, G., Collavino, J., Barneschi, A. C., Moschini, M. ve Moro, F. D. (2020). The impact of COVID-19 pandemic on pornography habits: A global analysis of Google Trends. *International Journal of Impotence Research*, 33(8), 1-8. <https://doi.org/10.1038/s41443-020-00380-w>